

Марияна Цибранска-Костова (София, България)

ПРАВО И ВЛАСТ В ПРЕДИСЛОВИЕТО КЪМ *ЕКЛОГАТА*:
СЛАВЯНСКИ ЕЗИКОВИ ПРОЕКЦИИ*

Византийският законодателен сборник на императорите иконоборци Лъв III Исавър (717–741) и съуправителя му Константин V Копроним (съуправник 720–740; император 741–775), станал популярен с името *Еклога* (Εκλογή τῶν νόμων – 741), е първият по време и най-значимият по разпространение източник на византийското имперско правораздаване, който е преведен на старобългарски език. Независимо от споровете в науката относно локализацията и датировката на този превод от много учени той се приема за дело на преславските книжовници в епохата на цар Симеон Велики (893–927)¹. Възможно е след падането на България под византийска власт (1014) да е пренесен в Русия (Максимович 2014). Аргументи се откриват в езика на запазените преписи и наличието на старобългаризми, които впоследствие се възпроизвеждат като думи еталон от преписвачите в различни ареали на разпространение и по различно време. Но както при редица други ранни писмени паметници преводът на *Еклогата* не е засвидетелстван в препис, по-ранен от XIV в. Сред източниците на първо място в хронологическата верига се поставя *Еклогата* в руския сборник за съдиите „Мерило праведное“ по неговия Троицки препис от втората половина на XIV в., РГБ Троице-Сергиевской Лавры 15, (Мерило праведное 1961, л. 1656–1956, Предисловието към *Еклогата* на л. 1656–1686; Корогодина 2011; Белякова, Мошкова, Опарина 2017: 51; Вершинин 2019: 16–17). В него *Еклогата* фигурира и в съкратената си редакция, което показва, че още през втората

* Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ–16/2021.

¹ Превод на новобългарски у Благоев 1932, Предисловието на с. 154–161; Андреев 1985; Найденова 2007: 14–16; Славова 2008: 194–201; изложение на проблематиката у Липшиц 1965: 21–25; Щапов 1978: 75; Щапов 1993; различно мнение за произхода на превода у Пичхадзе 2016: 86 за южнославянски преводач на *Еклогата*, но превеждал за руски читатели и ползватели.

половина на XIII в., когато се предполага, че е възникнал прототипът на сборника, на руска почва византийският правен свод е познавал различни форми на разпространение. *Еклогата* остава типична за така наречената руска Чудовска редакция на *Кормчая книга*, чиито най-ранни представители също са от XIV в. Следователно всички известни на науката писмени свидетелства са с руски произход². Дълго време те остават недостъпни за научно изследване. Това е причината не само в българската правноисторическа наука, но и в славистиката в цялост анализите на славянската *Еклога* да се осъществяват преди всичко по нейното възпроизвеждане в 50-та глава на *Църковнославянската печатна кормчая* на патриарсите Никон и Йоасаф от 1653 г. (ПК 1653: 1101–1154; Žužek 1964), в състава на която попадат и други преводни светскоправни паметници – като *Прохиронът* (49-а глава), старозаветната юридическа компилация *Nomos Mosaiicos* (45-а глава), *Законът за съдене на хората* (46-а глава). С една от последните си фундаментални разработки доайенът на славянското право Я. Н. Шчапов наложи нов стандарт за проучване на славянската *Еклога*, издавайки критически текста на пълната и кратката ѝ редакция по 10 основни източника, с консултация на общо 41 ръкописа, в които са представени различните типове редакции, при подчертано внимание към най-ранните по датировка до XV в. (Щапов 2011: 231–232; Burgman, Ščapov 2011). В основата на изданието авторът с основание поставя редакциите на *Еклогата* в богословско-юридическия сборник за съдиите „Мерило праведное“ и кормчиите, тъй като доказва, че те не само възхождат към общ архетип, но в значително по-голяма степен се доближават до първоначалния славянски превод, отколкото съзнателно редактираният печатен текст (Щапов 1993: 97). Така по примера на критическото издание на Л. Бургман на византийската *Еклога*, снабдено и с надежден немски превод (Burgmann 1983), славянската *Еклога* може да бъде проучвана пълноценно.

Независимо от факта, че е юридически свод на императорите иконоборци, в славянското средновековно пространство, *Еклогата* придобива безспорен, практически без конкуренция авторитет на единствен светскоправен норматив в периода IX–X в.³ Наред с други, няколко факта спома-

---

² Изключение е само сръбска компилация на *Еклогата* от XVII в., която обаче възхожда към *Църковнославянската печатна кормчая* и по тази причина не е надежден източник за възстановяване на първоначалния превод. По този въпрос Щапов 1993: 93.

³ При липса на нарочни езиковедски проучвания върху *Еклогата* не е коментиран достатъчно задълбочено въпросът дали старобългарският превод е положен в основата на руските редакции, особено на съкратената *Еклога* и други нейни преработки, или има самостоятелен руски превод. В полза на второто вж. цитираното мнение у Белякова, Мошкова, Опарина 2017: 51, че Ростовският епископ Фьодор II е разполагал с такъв през годините на своето управление (1169–1172). Тук няма да се спирам на въпроса за съществуването на *Еклогата* и *Прохирона* под формата на ограничен брой ексерпти в най-ранните запазени

гат да се обобщят нейните идеологически, социално-правни и книжовни функции и да се разсъждава върху причините за тази популярност в ранен етап от развоя на правната мисъл сред славяните. Те изпъкват още повече на фона на спецификите в преводната история на *Прохирона*, официален законодателен свод на Македонската династия от 870–879/907 (Zeros 1962: 114–228), чийто цялостен славянски превод датира едва от 1219–1220 г., и на пълната липса на славянски преводи на редица други византийски светскоправни кодекси, сред които *Морският закон*, *Военният закон*, *Епанагогата* и др.

1. На първо място, състоянието на славянската писмена традиция не е изключение, а потвърждение на правилото, че обвиненията срещу *Еклогата* в извращение на древните закони, нейното отхвърляне и дори забрана е дело на централната византийска власт в лицето на Македонската династия още от времето на нейния основател Василий I Македонец (867–886)⁴. С неговото име се свързва периодът на така наречения „правен класицизъм“, или „македонски ренесанс“, в правораздаването, както промулгацията на *Исагогата* (*Епанагогата*) около 879/885–886 г. с участието на патриарх Фотий и *Василиките*, най-значимото дело на императора законотворец, продължено и завършено от сина му Лъв VI Мъдрият (966–912) (Медведев 2001: 186; Schminck 2005; Troianos 2012: 151–156). Докато иконоборството доминира през VIII в. и първата половина на IX в., периодът 850–1050 г. се нарича пост-Юстинианов апогей (Chitwood 2012: 18). Политическият реформизъм и утвърждаването на иконопочитанието срещу иконоборството са фактори, предопределили отрицателното отношение към *Еклогата* в програмни идейни документи на византийската централна власт. Но това нито спира реалното разпространение на компендиума, още по-малко го лишава от неговия авторитет, особено в периферните части на империята и в териториите извън нея. Типични примери са преработките на *Еклогата* в катепанатите на Южна Италия, Сицилия под нормандска власт, Калабрия, където се появяват компилации въз основа на нея, като например *Ecloga ad*

кормчии – *Ефремовската* от XII в. и *Устюжката* от XIII–XIV в., които разкриват интереса към проблемите на брачното право и родството. За това у Цибранска-Костова 2021: 25–29.

⁴ Във византистиката се спори дали тези обвинения се отнасят до *Еклогата*, или до *Епанагогата*, но надделява традиционното мнение за противоборство между Исаврийската и Македонската династия по отношение на валидността на обнародваните по тяхно време правни паметници. Обобщение и коментар у Chitwood 2012: 34; ключовият израз от Предисловието към *Прохирона* ἀνακάθαρσις τῶν παλαιῶν νόμων се схваща като прочистване, преочистване на старите закони – *Reinigung der alten Gesetze* у Schminck 1986: 61. Анализирайки *Прохирона*, М. Бенемански специално подчертава обвиненията към предишното законодателство в „извращение на добрите законоположения от предишните времена“ (Бенемански 1906: 56).

Procheiron Mutata (IX–X в.) (Freshfield 1928: 8; Липшиц 1965: 25; Burgmann 1983: 59–80; Rognoni 2021), още *Ecloga privata aucta* и др. Същото се случва в орбитата на Slavia Orthodoxa, чийто културен център през IX–X в. е Първото българско царство.

2. Доказателство за авторитета на *Еклогата* в славянска среда са още няколко факта: първо, въз основа на нейния 17-и титул за наказанията възниква първата славянска светскоправна компилация, влязла в научно обращение под съкратеното название *Законъ суднын людемъ*, която в най-старите преписи на кратката редакция се допълва от ясни отправки към върховната светска власт – правна црѣа Кѣстѣтѣна (Тихомиров, Милов 1961: 35; интерпретацията на името Константин варира в научните изследвания – от Константин-Кирил Философ до Константин Велики); второ – Прόχειρος νόμος на Македонската династия (870–879 или 907) със своите 40 титула следва подредбата и разположението на основните титули от 18-титулния състав на *Еклогата*. Така проблемите на семейното право и брака са разположени в началото; предпоследен и в двата компендиума е титулът за наказанията, а последен този за разпределението на военната плячка; трето – Предисловието на *Еклогата* не само е преведено в цялост като манифест към законодателния свод, но в славянска среда познава и самостоятелно разпространение, докато така нареченият Προοίμιον към *Прохирона* остава непознат в писмен вид и не е известно да е бил превеждан някога. Това е важно обстоятелство, защото именно в това Предисловие се произнася сурова критика срещу предишните законотворци: „това, което те наричат *подбор* (έκλογή), не са избрани закони, а преобръщане на доброто законодателство, вредно за държавността и непоследователно“⁵. Подобни санкции не са били валидни в славянска среда в началото на писмената история на превода. Нещо повече, най-ранните запазени преписи на *Еклогата* се надписват с имената на *верните* царе Леон и Константин⁶. Известно е обаче, че Лъв III и Константин Копроним олицетворяват пълното отрицание и предаването на анатема на иконоборството, поради което се заклемяват с едно

---

⁵ Английски превод Freshfield 1928: 50–52; Schminck 1986: 55–62 в оригинал и превод на немски; нов английски превод на избрани фрагменти у Chitwood 2012: 33–36, откъдето Паев 2013 превежда на български.

⁶ В някои руски преписи имената на императорите иконоборци се отъждествяват с едноименните императори иконопочитатели Лъв VI Мъдрия и неговия син Константин VIII не само поради именната идентичност, а за легитимация, след като иконоборците са анатемосани на Седмия Вселенски събор (Втори Никейски) през 787 г. Този факт се документира от руски преписи на *Еклогата* в 16 титула (Лысенко 2014: 40). В други Лъв и Константин са обявени за братя, което напомня за синовете на Василий I Македонец (Щапов 2011: 13), т.е. настъпвало е преосмисляне и уподобяване. Самата *Еклога* според наслова си е наричана просто νόμος, или още νεάρα διάταξις ‘ново нареждане’, за да се подчертае реформаторският ѝ характер.

от най-обидните приложения в Православието, сравни в иконографския репертоар на Ватиканския препис на *Манасиевата хроника*– църъ Копроннѣ иконоборѣ (Воеск 2015: 170). Същият император е тачен единствено сред еретическите движения на богомилството и неоманихейството, както посочва Евтимий Зигавин (Попруженко 1899: 28). Очевидно е, че законодателството на Исаврийците не се възприема с етикета на еретическото. Краткото и ясно изложение на *Еклогата* (в Предисловието ѝ ѿвѣственѣ н ѿцѣ), целящо да даде практическа насока за процесуалното приложение на светския закон и за събирането на едно място на закони, недостъпни в периферните части на империята, го прави удобно и подходящо в славянска среда. Отново в Предисловието изрично се посочва, че законите трябва да се познават не само в богохранимия царски град, т.е. в столицата Константинопол, но и в периферията, провинцията. Кодексът не преследва дидактически цели и в него не се поставя филологическата задача да се преведе адекватно терминологията на Юстиниановия юридически корпус от латински на гръцки, каквато заявка дава в своето Предисловие *Прохиронът*. Както отбелязва А. Шминк, *Еклогата* не е насочена към юриста, а към отделния субект на империята, тя има социално-икономическа значимост (Schminck 2005: 310). Доминиращата практическа насоченост на *Еклогата* се добавя до оценката, че Лъв III и Константин V са били „much maligned but effective rulers“, особено по отношение на справянето с арабската инвазия, териториалните придобивки и утвърждаването на силна централна власт (Chitwood 2012: 34; Лысенко 2014: 17–19). Ако се следва схемата на К. Н. Сигаар за етапите на взаимоотношенията между Християнския запад и византийското наследство – *admiratio* през X в., *aemulatio* през XI в. (съревнование, стремеж към споделяне) и *renovatio* през XII–XIII в. (цитирано по Воеск 2015: 52), може да се каже, че определящи в славянския свят в началния етап на усвояване на византийските юридически текстове са били идеологическият и властлегитимиращият фактор посредством книжовни преводи. Това означава, че преводите развиват правно-политически концепти и разкриват историята на институциите. Този аспект при рецепцията на средновековния правен текст е всепризнат и се защитава в множество изследвания (Laiou, Simon 1994).

3. Това, че за *Еклогата* се предполага наличие на ранен старобългарски превод, не е случаен факт и в голяма степен се дължи на кредитирането ѝ с основния идеологически пълнеж за зависимостта между Божията власт, земния владетел и закона, на възплъщението на византийската автократична идея, че всяка власт е от Бога, че Законът е даден на хората от Бога и че Владетелят е този, който трябва да бди за неговото съблюдаване. Тази идея е развита в Предисловието, което Я. Щапов с основание нарича политически трактат. В него императорското законодателство се разглежда като божеств-

вено откровение, а благополучното управление на династията зависи от спазването на Божията воля (Щапов 2011: 7). Всички изследователи, които са се занимавали с този въпрос, изтъкват, че идейната платформа за същността на царската власт е от първостепенна необходимост за управлението на новохристиянизирани славянски държави, търсещи чрез своя самодържец политическа легитимация по модела на византийските императори, но също така и отстояващи своята идентичност и независимост. Оттук произтича постановката, че най-ранните светскоправни преводни текстове, в частност *Еклогата*, са имали безспорна идеологическа и легитимираща властта функция; че превеждането им е било акт на самоопределение и утвърждаване на нравствено-етичните принципи на християнството, а не толкова или поне не само проява на законодателна инициатива (Naydenova 2014; Angelini 2014, както и изчерпателна библиография у двамата автори). Например именно в *Еклогата* за пръв път подробно се разглежда християнското брачно право и се провъзгласява библейският принцип за нерушимостта на свещения брачен съюз според Мат. 19:6 и Марк. 10:9; това е обвързано с икономически и социални последици, които водят до преустройство в обществения ред и моралните устои на обществото (Липшиц 1965: 80). Тезата за идеологическата, нравствената и идентичностната роля на преводите на светските законови текстове е пряко свързана с един фундаментален въпрос – прилагани ли са реално византийските светски закони с всичките им тънкости от институционален, юридически и дори терминологичен характер в ареалите на тяхната книжовна рецепция, в една колкото общохристиянска, толкова и различна обществена среда? Отговорът му продължава да е отворен.

Нека проверим с какви езикови знаци се утвърждава идеологическата платформа на властта в Предисловието към *Еклогата*⁷. Ще се съсредоточа върху няколко подобрани факта.

1. На първо място, византийската *Еклога* изхожда от религиозния принцип за върховенството на Божия закон и осмислянето на добрия светски закон през призмата на християнството. В съответствие с това в Предисловието се наблюдава подчертано присъствие на композити, разкриващи всеобхватната нравствена същност на християнските понятия за добро и благо, справедливост и държавност. Това проличава от пълния превес на образувания с първи компонент благ-, следвани от тези с добр- в съответствие с тенденциите в старобългарската книжнина и с догматическо-

---

⁷ Използвам изданието: на Я. Н. Щапов (2011) на славянския текст, като запазвам графичния вид при цитиране на примери, при възстановяване на заглавна дума се придържам към старобългарската норма; на Л. Бургман (1983) за гръцкия текст. Допълнително се сравнява с *Църковнославянската печатна кормчая*.

то разбиране, че Бог е благо и добро в същността си. Представители са благодардръшение, благостояние, благосъбрание, благочъстънъ⁸, които се отнасят до благосъстоянието на обществото, събраните блага в обобщаващ метафоричен смисъл, благочестието на закона: изволихомъ на благособрание таковаго благочестиваго закона силы свѣдѣние и доброрасоуждение вещи и благодардръшение (Щапов 2011: 14). Любопитен факт е, че от двете сложни думи добродѣтельнъ и доброрасъждѣние само втората е калка от грц. εὐκρίνεια. Добродѣтельнъ се добавя в печатната *Еклога*, но редакцията едва ли е случайна. Тя е доказателство, че действията на царската власт по обезпечаването със закони са не просто дѣтельнаа, тѣ практѣа, а нещо богоугодно и обществено целесъобразно. Хрнстознаменънъ (кръстознаменънъ в ПК) е обобщение за паството, народа, най-важния адресат на държавната политика. Друга група композити се отнася към конкретни прояви на беззаконие, опасни с опорочаването на самата идея за законност. Заклеймяването на безскрупулните чиновници и подкупните съдии е топос във византийските светскоправни текстове (Dagron 1994: 28–29). Основното отричано качество е сребролюбието (алчността, користолюбието) в най-широкото му разбиране като стремеж към материално облагодетелстване. За това качество има най-много названия, съчетания и перифрази: ддрорнманнѣ, досолѣѣа; лхонмънъ плѣонектѣкѣс; лхонмѣтн, плѣонектѣѣ; извличат се още съчетанията мъздѣ поддантн, прѣдатн на сребрѣѣ, срамъноѣ подданнѣ и дори библейският цитат „мъзды и дарове ослѣпляютъ очи мудрыхъ“ (Ам. 2:7, Щапов 2011: 17). Лексемите с първи компонент лхъ- са калки от старовисоконемски и са широко застъпени в старобългарския класически корпус (Добрев 1985: 487; СтБР 1: 800). В Предисловието към *Еклогата* те са белег на архаичност. Според Ж. Дагрон понятието ἔννομος πολιτεία назовава изобщо цивилизацията, уреденото общество, в което социалният живот се състои от норми и закони, които ги регламентират. Неправомерното притежание и корупционното облагодетелстване са пречки пред обществения ред. Мъздоимството е колкото библейски топос, толкова отрицателна практика, срещу която императорът е длъжен да се произнесе. По този повод заслужава да се отбележи, че в изследвания текст лексемата жтнѣ назовава обществено-политическото устройство, πολιτεῦμα, което контекстово се отъждествява със законодателството (сравни оустроити дрѣвнѣк житиѣ, ἀλοκαθίστασθαι τὴν ἀρχαίαν τοῦ πολιτεῦματος δικαιοδοσίαν – Щапов 2011: 60, 62; Липшиц 1965: 43 в превод „восстановить древнее правосудие в государстве“; Burgmann 1983: 166–167, „да се възстанови старата юриспруденция на държавата“; очевидно в славянския превод остава без точно съответствие сложното понятие юрисдикция, δικαιοδοσία LS 1996: 428).

---

⁸ В Приложението лексемите се привеждат под формата на кратка речникова статия с гръцки еквивалент.

2. В пряка връзка с горния въпрос са 14-те цитата от Свещеното писание, разпределени така: 10 от Стария завет и 4 от Новия завет. Свещеното писание е основен източник за *Еклогата*. Тази черта на компендиума е защитена именно в Предисловието. Цитатите развиват следните теми: допитването до Закона е допитване до Божието откровение (Ис. 8:20); Божият наместник на земята въздава съд и правда, той избира „поста“ да въздава справедливост, да „разкъсва оковите на неправдата“ (Ис. 58:6; 3 Царств. 10:9); сребролюбие то е пречка пред въздаването на правдата (Ис. 5:23–24; Ам. 3:6; Втор. 16:19); неподкупността на съдника е основен постулат (особено в Книга на Иисуса, син Сирахов 7:4, 6); същите теми са защитени и с новозаветните цитати – Йоан 7:24 „не съдете по външност, а съдете с праведен съд“ (Библия 1982: 1307). Цитатът от I Петр. 5:2 е обръщение към свещениците с усърдие да пасат своето стадо, но в текста на *Еклогата* то е перифраза към царската власт и морална платформа за задълженията на императора към поданиците му. Оттук произтича една от открояващите се особености на Предисловието – владетелят има пастирска функция, наподобяваща сакралната функция на църковен предстоятел (Найденова 2019: 27). Неслучайно употребеното съществително старъвншннство, κορυφαίότης се отнася към върховния апостол Петър, но и към върховната роля на императора. Преобладаващите старозаветни цитати можем да обясним с основната идея на Стария завет за тържествения договор между Бог, който простира благодатната си воля върху народа на Израил, гарантирайки му просперитет, и народа на Израил, който става Божи народ, единствено спазвайки същата Божия воля. Прякото ѝ предаване върху водача Мойсей се осъзнава като вечно сакрално отношение между човека и Бога, вечно мерило за правото в обществото. Фигурата на Мойсей Законодавеца дава основания за символични уподобявания и сравнения, например на цар Симеон с Мойсей, и по този начин се легитимира царската институция в епоха на съграждане на българското царство, което има нужда от здрав правен фундамент (Рашев 1995).

3. Държавността и властта на царя са отразени в поредица ключови думи и съчетания. Още първите редове утвърждават идеята, че Бог връчва властта в ръцете на владетеля. За целта съчетанието державоу царствию поручивъ намъ, τὸ κράτος τῆς βασιλείας ἐγχείρισας ἡμῖν се запазва непроменено във всички преписи. В него държава развива типичното за старобългарските паметници значение ‘власт, сила, могъщество, господство’ (СтБР 1: 437) и пряко съответства на утвърдените употреби на лексемата в богослужбната книжнина. В този смисъл властта от Бога и тази на царя са поставени в пряка връзка. Върховенството на царската власт е сравнено с това на ап. Петър, а пастирската функция на владетеля е подкрепена от съчетанието пастн върннѡе стадо. Идеята за симфония между канона и закона, между

светското и църковното законодателство проличава в мотивацията на земната власт като проекция на Божествената. От ключовите лексеми, подходящи за тематиката на Предисловието, като законъ, неправда, правда, съдъ, най-висока честота на употреба има правда и производните праведнь законъ, мѣрнѣ, субстантивната употреба праведнои и дори етимологичната фигура правдѣ исправити, отсъстваща в гръцкия оригинал. Правдата е „душата на Закона“ (Щапов 2011: 15). Въздаването ѝ е в прерогативите на владетеля. Земната справедливост е представителка на небесната – всѣхъ земныхъ произволивше ꙗко ходатаи небеснымъ суща – а последната е по-остра от всеки меч в борбата с враговете (Щапов 2011: 14; Липшиц 1965: 42). Лексемата ходатан, πρόξενος, известна на класическия старобългарски корпус, е натоварена да предаде идеята за това, че земната правда е застъпник и защитник на божествената и че нейното изпълнение е в ръцете на владетеля. Изискванията към него не са назовани в отделен параграф, нито са изброени цялостно, но в дискурсната стилистика на формите за 1 л. мн.ч. с обобщаващ характер се открояват: почитането на Бога и страхът от Бога, силата срещу враговете, кротостта, благото отношение към поданиците (нашею кротостию, τῆ ἡμετέρα πρᾶότητι – Щапов 2011: 16; Burgmann 1983: 166), отбягването на човешките страсти и особено справедливостта, защитена по всевъзможни начини с лексеми, библейски цитати и разбираана като равенство пред закона. Във връзка с това се развива и темата за праведните мерки, за везните на правосъдието, откъдето изразът „праведна мѣрила“ се намесва в триадата *Бог–владетел–закон* и метафорично изгражда йерархията *Върховният съдник–владетелят–съдията*.

По този начин в *Еклогата* се декларира вярност към висшата Божествена справедливост. Тази идея е с особена актуалност в новохристиянизирана България. Тя се подкрепя от редица книжовни паметници, чиито преводи или пък компилации я развиват по един или друг начин. За пример може да се посочи както *Законът за съдене на людетe*, където ясно се съпоставят и допълват светският и Божият закон с употребата на двете формули – по законуу людскомоу и по църквьномоу законуу, още божни законъ (Vašica: 1971: 182), така и *Анонимната хомилия* от *Клоцовия сборник* без открит до момента гръцки първоизточник (Смядовски 1985: 80–82). *Анонимната хомилия* се разглежда като „княжеско огледало“ (Николов 1999; Славова 2008: 202). Неслучайно текстът е известен с оглавлението *Напоменутиѣ владѣромъ*, т.е. поучително слово към владетеля и изискванията към него за съблюдаване на Божия ред на земята. Включването на *Анонимната хомилия* в обкръжението само на четива за Страстната седмица в състава на *Клоцовия сборник* е пряка последица от обвързването на покаяната дисциплина с Великия пост, а от друга страна е доказателство колко важни са били практиките на покаянието и изкуплението, на християнския морал в цялост за новопокръстените славяни. Оттук доминиращата роля на владе-

теля е да бъде посредник между Бога и народа в изпълнението на Божията воля. Божият закон, разбран като нравствено-етичен комплекс, е вечен, универсален и поради това подходящ да осигури духовните устои във всяко общество и по всяко време, респективно при прехода от езичество към християнство. Оказва се, че този аспект в голяма степен определя идейно-тематичната насоченост на Предисловието към *Еклогата*, на *Анонимната хомилия* и на *Закона за съдене на людетe*. Следователно става въпрос за актуална идейна рамка, защитена в различни по жанр произведения, утвърждаващи чрез писменото слово фундамента на християнската вяра и новия обществен (законов) ред, който трябва да изградят новопокръстените славянски народи в своите държавни обединения. И трите текста посочват основното задължение на светските владетели (владнкы зѣмла в *Анонимната хомилия*) в приложението на Божията правда.

4. Наред с общата идейна платформа на властта текстът на Предисловието към *Еклогата* застъпва няколко конкретни прагматични идеи: отсега нататък ще настъпи прекратяване на беззаконните обединения и насилствените сделки. Тази декларация се поставя в контекста на библейската старозаветна норма с метафоричен и символичен смисъл „разкъсай оковите на неправдата“ по Ис. 58:6 (Библия 1982: 871). Предисловието защитава тезата, че законодателството на императорите е призвано да изпълнява това, което е угодно Богу и полезно за обществото: и ко оугоднымъ богу и обще полезныхъ обрѣтениѣ (Щапов 2011: 14). В преводите на съвременни езици се говори за анулирането на насилствените съглашения и договори (нужные сочетания – Щапов 2011: 60; Burgmann 1983: 163; „възлите на насилствените договори“ Благовев 1932: 155). Както посочва Ж. Дагрон, за вещанията, брачните договори, търговските споразумения и др. са прояви на юридическата традиция (Dagron 1994: 28). Изложението на *Еклогата* в отделните титули дава множество примери за законодателните решения в конкретните социални сфери, техния терминологичен апарат и органите, които ги прилагат.

5. Дискурсните лексикални маркери на императорската власт в Предисловието са няколко. На първо място, това е непреведеният гърцизъм скипетры според преписа в „Мерило праведное“ и скнпетръ според ПК, τὰ σκῆπτρα (Щапов 2011: 16; Burgmann 1983: 166). В контекста грц. σκῆπτρον развива идеята за владетелското достойнство чрез предметната символика на властта – жезъла. Изразът скнптръ царствна порѣчнтн става универсална езикова формула, наследена от византийските образци, за получаването на власт свише. Подобен на този е изразът за венчанието с венеца на царската власт – вѣнчати сѧ намъ вѣнца, στεφανοῦσθαι ἡμᾶς τοῦ περικειμένου διαδήματος (Щапов 2011: 13; Burgmann 1983: 162). Тъй като цялата законодателна инициатива на императорите е концентрирана в столицата, в Предисловието

се съдържат административно-управленски реалии от сферата на правораздаването и царската канцелария. Славянският превод запазва дословно употребените титулатури: куѣстоѣрь – куαίστωρ (Famerie 1999: 213), квестор, началник на императорската канцелария, който подписва издаването на законите и се явява висша съдебна инстанция; патрикии – πατρίκιος, благородник, член на синклита; оупать < нпатъ – ὕπατος, контекстово императорски чиновник. Благочестивата царска хазна е назована с термина сакелии (ἐκ σακελλίου, σακέλλιον LS 1996: 1580). От нея следва да се заплаща на съдебните служители, за да се изкорени позорният стремеж към печалба. Единственото длъжностно название, което се превежда със славянско съответствие, е писецъ ‘писар’ – писецъ срещу ἀντιγραφεὶς (Burgmann 1983: 162). Я. Николаевич изтъква, че цитирането на конкретните имена на квестора Никита и на писарите Марин и Мариан се среща изключително рядко в гръцките преписи на *Еклогата* и е типично за *Ecloga privata* и южноиталианската преработка *Ecloga ad Procheiros mutata*, но е остатък от по-ранно време (Щапов 2011: 15, 61). Тъй като личните имена, лишени от актуалност, лесно се пропускат, фактът, че в пълната славянска *Еклога* те са налице, би следвало да е доказателство, че преводът датира от ранна епоха, когато в Предисловието гръцките имена са били все още жизнени и на първоначалното си място. Двете имена в извода на „Мерило праведное“ са Мариѡна и Мариѡ в родително-винителна форма, което съответства само на някои от запазените гръцки преписи Μαριῶν καὶ Μαριανῶν (Burgmann 1983: 163, 51). В ПК те са Мариѡ и МариѡА (ПК 1653: 1103).

Накрая ще обърна внимание на няколко особености в извлечението от Предисловието към *Еклогата* в така наречените *Книги законные* (Павлов 1885: 41–42). Компиляцията, известна само в руски преписи от XV в., включва препис на *Земеделския закон*; титули XXXIX, XI, XXVII на *Прохирона*; 5 глави от титул XIV на *Еклогата*. Тези извадки се оформят в единно цяло чрез Предисловието към *Еклогата* в силно съкратен вид, което служи за оглавление: *Предисловие Книг Законных, ими же годится всякое дѣло исправляти всѣмъ православнымъ царемъ, княземъ и всѣмъ властелемъ*. То насочва към политико-правната функция на текста да бъде помощник в правораздаването на царе и князе. На първо място, от изследвания текст тук влиза само последният абзац от няколко реда, но текстоорганизиращата му функция показва, че Предисловието запазва своя програмен характер. То има висок авторитет в очите на компилатора (Щапов 1993: 95). На второ място, основната тема в извадката е отрицанието на мъздоимството, за което се използва същият набор от цитати. Но както установява Я. Щапов, финалът, определящ възнаграждението на писарите от императорската хазна, е променен и възнаграждението си праведните съдии получават *директно от Бога*. Прагматичната теза за изкореняване на порочното користолюбие прераства в идеологема за върховенството на *Божията плата, възмезди-*

ето: мѣздѣу ѿ бѣ ѹѹѣн прѣѣтн правѣдноѹю, н не посоулова дѣла правдоу прѣзрѣтн (Павлов 1885: 42). Това е важен показател как е бил възприеман текстът на Предисловието. На трето място, налице са нови лексеми за същите понятия – мѣздомство вм. даропрннманнне; отоуждатн са вм. огрѣбатн са; прнвзѣтъкъ вм. обрѣтннне. Най-интересна от лексикална гледна точка остава лексемата посоуловъ < посоуль, посоуломство ‘вземане на лихва, лихварство’ без точно грц. съответствие, но възпроизвеждаща смисъла на финала на Предисловието към *Еклогата*. Според А. Павлов тя е сърбизъм и насочва към южнославянски произход на компилацията; най-старите текстове от моравския етап на старобългарския книжовен език и руски текстове я познават в друго значение: (по)соултн ‘обещавам, грижа се’ (Павлов 1885: 18; SJS 3: 205; Пичхадзе 2011: 104, 399). Борбата срещу лихварството и подкупността на съдебните чиновници наред с равенството пред съда без оглед на имущественото състояние са две от най-важните социално-правни достижения на *Еклогата*.

В заключение може да потвърдим, че програмният характер на Предисловието към *Еклогата* в голяма степен е определил високия авторитет на паметника и неговото възприемане не само като законов текст, а като идеологическа платформа на властта в новата християнска правно-етична система. В него се утвърждават основни понятия на правния език и се осъществява т.нар. културна импликация на правото (Вин 2019: 315). След появата на *Прохирона* двата най-важни компендиума на преводното светско право сред славяните продължават да съжителстват, да стават източници на нови компилации, за да попаднат накрая в *Църковнославянската печатна кормчая*, където се установява най-пълният корпус от преводни византийски светскоправни текстове на православно славянство. Една бъдеща задача би следвало да бъде установяването на приемствеността и новаторството в терминологичния апарат на славянската *Еклога* и *Прохирона*, както задълбочаването на анализа за книжовно-историческия и политическия контекст на въвеждането им в орбитата на славянската култура.

ПРИЛОЖЕНИЕ: ИЗБРАНА ЛЕКСИКА ОТ ПРЕДИСЛОВИЕТО КЪМ *ЕКЛОГАТА*

Благораздрѣшеннне ср. Постановление, правилно отсъждане, εὐλότως

Благостояннне ср. Устойчивост, здравина, εὐσταθής

Благосъбраннне ср. Събрани блага, εὐσύναπτος

Благочѣстнѣ прил. Благочестив, εὐσεβής

Богохраннмѣ прич.-прил. Пазен от Бога, θεοφύλακτος

Вдрѣтн гл. Бързам, стремя се към, προαιρέω

Въздание ср. Въздаване на справедливост, отсъждане, ἀντίδοσις
 Въсенльнь прил. Всесилен, παντοδύναμος
 Въньць м. Царска корона, венец, διάδημα
 Даропринманне ср. Приемане на дарове, материални облаги, δосоληψία
 Добродѣтельнь прил. Добродетелен, добавка в ПК за грц. τὰ πρακτέα; в МП дѣтельнаѧ
 Доброрасѣженне ср. Правилна преценка, отсъждане, εὐκρίνεια
 Дръжава ж. Власт; императорска, царска власт, κράτος
 Житне ср. Политическо устройство, πολιτεύμα
 Законьнь прил. Законен, νομικός
 Ипатъ м. Ипат, длъжностно название, ὕπατος
 Исправленне ср. Поправяне, изправяне, διόρθωσις
 Квесторъ м. Висш магистрат, куаίστωρ
 Лихоньнь прил. Богат, който притежава в излишество, πλεονεκτικός
 Лихонѣтн гл. Имам, притежавам в излишество, πλεονεκτέω
 Мнмонти гл. Отмина, мина покрай, заобиколя, παρελκεύω. Само в МП
 Многообразьнь прил. Многообразен, многовидов, πολυτελής
 Мърно ср. Везна, мярка, στάθμων
 Мѣдрствовати гл. Разсъждавам, обмислям, σοφίζω
 Огрѣвати сѧ гл. Въздържам се, избягвам, ἀπέχεσθαι
 Патрикнн м. Висш сановник, πατρίκιος
 Пнсьць м. Служител във фискалната канцелария; финансов чиновник, ἀντιγραφεύς
 Послосъшество ср. Без послосъшества, без свидетели, ἀμάρτυρα
 Праведьнь прил. Праведен, δίκαιος
 Правленне ср. Управление, ръководство, κυβέρνηση
 Правьда ж. Правда, справедливост, δικαιοσύνη
 Принменнтъ прил. Много известен, прочут, ἐνδοξότατος
 Прнчастьннкъ м. Участник, съобщник, μέτοχος
 Прѣждецарьствовати гл. Царувам преди друг, (προβε)βασιλεύω
 Прѣмѣдръ прил. Премъдр, σοφός
 Прѣславьнь прил. Преславен, ἐνδοξότατος
 Пѣснвьць м. Псалмопевец, апелатив към Давид, ψαλμοδός
 Сакелнн м. Императорската хазна, σακέλλιον.
 Самовластне ср. Свободната човешка воля, αὐτεξούσια
 Скинпетръ м. Скиптър, τὰ σκῆπτρα
 Старѣшннство ср. Първенство, върховенство, κορυφαιότης
 Съвѣсть ж. Съвест, διάνοια
 Съчатанне ср. Връзка, преносно сделка, στραγαλίς
 Съдъ м. Съд, κρίσις
 Оуставленне ср. Връщане към нормално състояние, ἀναστολή
 Ходатан същ. Застъпник, ходатаи, πρόξενος
 Христознаменьнь (кръстознаменьнь ПК) прил. Христоименит, χριστοσημείωτον
 Цѣсарьствне ср. Царство, владение, βασιλεία
 Цѣсарьскын прил. Царски, βασιλικός
 Чѣще нареч. По-сбито, по-изящно, по-последователно, λεπτοτέρως

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев 1985   А н д р е е в, М. *Еклога*. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. Под ред. на П. Динеков. София, 1985, с. 647–648 [Andreev, M. *Ecloga*. – V: Kirilo-Methodievska entsiklopedia. T. 1. Pod red. na P. Dinekov. Sofia, 1985, s. 647–648].
- Белякова, Мошкова, Опарина 2017   Б е л я к о в а, Е. В., Л. В. М о ш к о в а, Т. А. О п а р и н а. *Кормчая книга: от рукописной традиции к печатному изданию*. Москва–Санкт-Петербург, 2017 [Beliakova, E. V., L. V. Moshkova, T. A. Oparina. *Kormchaia kniga: ot rukopisnoi traditsii k pechatnomu izdaniuu*. Moskva–Sankt-Peterburg, 2017].
- Бенеманский 1906   Б е н е м а н с к и й, М. *О Прόχειρος νόμος императора Василия Македонянина*. Сергиев Посад, 1906 [Benemanskiĭ, M. *O Procheiros nomos imperatora Vasiliia Makedonianina*. Sergiev Posad, 1906].
- Библия 1982   *Библия, сиреч книгите на Свещеното Писание на Ветхия и Новия Завет*. Издание на Св. Синод на Българската православна църква. София, 1982 [Biblia, sirech knigite na Sveshtenoto Pisanie na Vethia i Novia Zavet. Izdanie na Sv. Sinod na Balgarskata pravoslavna tsarkva. Sofia, 1982].
- Благоев 1932   Б л а г о е в, Н. П. *Еклога*. София, 1932 [Blagoev, N. P. *Ekloga*. Sofia, 1932].
- Вершинин 2019   В е р ш и н и н, К. В. *Мерило праведное в истории древнерусской книжности и права*. Москва–Санкт-Петербург 2019 [Vershinin, K. V. *Merilo pravednoe v istorii drevnerusskoĭ knizhnosti i prava*. Moskva–Sankt Peterburg, 2019].
- Вин 2019   В и н, Ю. Я. *Рецепция понятий и терминов византийского права у средневековых южных славян и в русском государстве (до XIII в.)*. – Ricerche Slavistiche. Nuova serie, 62 (2019), № 2, с. 235–316 [Vin, Iu. Ia. *Retseptsiia poniatiĭ i terminov vizantiĭskogo prava u srednevekovykh iuzhnykh slavian i v russkom gosudarstve (do XIII v.)*. – Ricerche Slavistiche. Nuova serie, 62 (2019), № 2, s. 235–316].
- Добрев 1985   Д о б р е в, Ив. *Германизми*. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. Под ред. на П. Динеков. София, 1985, с. 486–487 [Dobrev, Iv. *Germanizmi*. – V: Kirilo-Methodievska entsiklopedia. T. 1. Pod red. na P. Dinekov. Sofia, 1985, s. 486–487].
- Корогодина 2011   К о р о г о д и н а, М. *О происхождении Мерила праведного*. – В: Современные проблемы археографии. Сб. ст. по материалам конференции, проходившей в Библиотеке РАН 25–27 мая 2010 г. Санкт-Петербург, 2011, с. 125–131 [Korogodina, M. *O proizkhozhdenii Merila pravednogo*. – V: *Sovremennye problemy arkheografii*. Sb. st. po materialam konferentsii, prokhodivsheĭ v Biblioteke RAN 25–27 maia 2010 g. Sankt-Peterburg, 2011, s. 125–131].

- Липшиц 1965 Л и п ш и ц, Е. Э. *Эклога: Византийский законодательный свод VIII в.* Москва, 1965 [Lipshits, E. E. *Ekloga: Vizantiiskii zakonodatel'nyi svod VIII v. Moskva, 1965*].
- Лысенко 2014 Л ы с е н к о, О. Л. *Эклога 726 г. – памятник права Византии эпохи иконоборчества и „правового новаторства“.* – Вестник Московского университета. Сер. 11. Право, 2014, № 3, с. 16–41 [Lysenko, O. L. *Ekloga 726 g. – pamiatnik prava Vizantii epokhi ikonoborchestva i „pravovogo novatorstva“ – Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser. 11, Pravo, 2014, № 3, s. 16–41*].
- Максимович 2014 М а к с и м о в и ч, К. А. *Византийская империя. 2. Право и церковь.* – В: Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2014, с. 181–189 [Maksimovich, K. A. *Vizantiiskaia imperiia. II. Pravo i tserkov'.* – V: *Pravoslavnaia entsiklopediia. T. 8. Moskva, 2014, s. 181–189*].
- Медведев 2001 М е д в е д е в, И. П. *Правовая культура Византии.* Санкт-Петербург, 2001 [Medvedev, I. P. *Pravoia kul'tura Vizantii. Sankt-Peterburg, 2001*].
- Мерило праведное 1961 *Мерило праведное по рукописи XIV века.* Издано под наблюдением и со вступительной статьей академика М. Н. Тихомирова. Москва, 1961 [Merilo pravednoe po rukopisi XIV veka. Izdano pod nabliudeniem i so vstupitel'noi stat'eī akademika M. N. Tikhomirova. Moskva, 1961].
- Найденова 2007 Н а й д е н о в а, Д. *Преводни византийски закони паметници в Първото българско царство (IX–X век).* Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. София, 2007 [Naydenova, D. *Prevodni vizantiyski zakoni pametnitsi v Parvoto balgarsko tsarstvo (IX–X) vek. Avtoreferat na disertatsia za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stepen „doctor“.* Sofia, 2007].
- Найденова 2019 Н а й д е н о в а, Д. *Анонимната хомилия в Клоцовия сборник и най-ранните юридически текстове.* – *Palaeobulgarica*, 43 (2019), № 4, с. 20–37 [Naydenova, D. *Anonimnata homilia v Klotsoviya sbornik i nay-rannite yuridicheski tekstove.* – *Palaeobulgarica*, 43 (2019), № 4, s. 20–37].
- Николов 1999 Н и к о л о в, А. *Към въпроса за разпространението на някои византийски „княжески огледала“ в старобългарската литература (края на IX–X в.).* – В: Средновековните Балкани. Политика, религия, култура. Доклади от научна конференция – София, 18–19 юни 1998 г. София, 1999, с. 74–88 [Nikolov, A. *Kam varpasa za razprostranienieto na nyakoi vizantiyski „knyazheski ogledala“ v starobalgarskata literatura (kraya na IX–X v.).* – V: *Srednovekovnite Balkani. Politika, religia, kultura. Dokladi ot nauchna konferentsia – Sofia, 18–19 yuni 1998 g. Sofia, 1999, s. 74–88*].

- Павлов 1885   П а в л о в, А. С. „Книги законные“, содержащие в себе в древнерусском переводе византийские законы земледельческие, уголовные, брачные и судебные. – СБОРЯС, 38 (1885), № 3, с. 1–93 [Pavlov, A. S. „Knigi zakonnnye“, soderzhashchie v sebe v drevnerusskom perevode vizantiïskie zakony zemedelcheskie, ugovolnye, brachnye i sudebnye. – SBORIAS, 38 (1885), № 3, s. 1–93].
- Паев 2013   П а е в, К. *Византийски правни паметници от Македонската династия (867–1056)*. – Studia Iuridico-Historica, 2 (2013), № 2, с. 66–91 [Paev, K. Vizantiyski pravni pametnitsi ot Makedonskata dinastiya (867–1056). – Studia Iuridico-Historica, 2 (2013), № 2, s. 66–91].
- Пичхадзе 2011   П и ч х а д з е, А. А. *Переводческая деятельность в домонгольской Руси. Лингвистический аспект*. Москва, 2011 [Pichkhadze, A. A. Perevodcheskaia deiatel'nost' v domongolskoï Rusi. Lingvisticheskiï aspekt. Moskva, 2011].
- Пичхадзе 2016   П и ч х а д з е, А. А. *Славянский перевод Эклоги* [Pichkhadze, A. A. Slavianskiï perevod Eklogi]. – In: Proceedings of the V. V. Vinogradov Russian Language Institute. 9. History of the Russian language and culture. In memoriam Viktor M. Zhivov. Moscow, 2016, p. 86–97.
- ПК 1653   *Печатна кормчая от времето на патриарх Никон, издадена в Московския печатен двор през 1653 г.* [Pechatna kormchaya ot vremeto na patriarch Nikon, izdadena v Moskovskia pechaten dvor prez 1653 g.]
- Попруженко 1899   П о п р у ж е н к о, М. *Синодик царя Бориса*. Одесса, 1899 [Popruzhenko, M. Sinodik tsaria Borisa. Odessa, 1899].
- Рашев 1995   Р а ш е в, Р. *Цар Симеон, пророк Мойсей и българският Златен век*. – В: 1110 г. Велики Преслав. Шумен, 1995, с. 55–74 [Rashev, R. Tsar Simeon, prorok Moysay i balgarskiyat Zlaten vek. – V: 1110 g. Veliki Preslav. Shumen, 1995, s. 55–74].
- Славова 2008   С л а в о в а, Т. *Юридическа литература*. – В: История на българската средновековна литература. София, 2008, с. 194–203 [Slavova, T. Yuridicheska literature. – V: Istoria na balgarskata srednovekovna literatura. Sofia, 2008, s. 194–203].
- Смядовски 1985   С м я д о в с к и, Ст. *Анонимна хомилия в Клоцовия сборник*. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. Гл. ред. П. Динеков. София, 1982, с. 80–82 [Smyadovski, St. Anonimna homilia v Klotsovia sbornik – V: Kirilo-Metodievaska entsiklopedia. T. 1. Gl. red. P. Dinekov. Sofia, 1982, s. 80–82].
- СтБР   *Старобългарски речник*. Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. 1. София, 1999; Т. 2. София, 2009 [Starobalgarski rechnik. Otg. red. D. Ivanova-Mircheva. T. 1. Sofia, 1999; T. 2. Sofia, 2009].

- Тихомиров, Милов 1961 Т и х о м и р о в, М. Н., Л. В. М и л о в. *Закон Судный людем. Пространной и сводной редакции*. Москва, 1961 [Tikhomirov, M. N., L. V. Milov. *Zakon Sudnyĭ liudem. Prostrannoĭ i svodnoĭ redaktsii*. Moskva, 1961].
- Цибранска-Костова 2021 Ц и б р а н с к а - К о с т о в а, М. *Прохирон/Закон градски. Юридическото наследство на православното славянство*. София, 2021 [Tsibranska-Kostova, M. *Prochiron/Zakon gradski. Yuridicheskoto nasledstvo na pravoslavnoto slavyanstvo*. Sofia, 2021].
- Щапов 1978 Щ а п о в, Я. Н. *Византийское и южнославянское правовое наследие на Руси в XI–XIII вв.* Москва, 1978 [Shchapov, Ia. N. *Vizantiĭskoe i iuzhnoslavianskoe pravovoe nasledie na Rusi v XI–XIII vv.* Moskva, 1978].
- Щапов 1993 Щ а п о в, Я. Н. *Эклога законов в русской письменной традиции*. – *Византийский временник*, 54 (1993), с. 93–104 [Shchapov, Ia. N. *Ekloga zakonov v russkoĭ pis'mennoĭ traditsii*. – *Vizantiĭskii vremennik*, 54 (1993), s. 93–104].
- Щапов 2011 Щ а п о в, Я. Н. *Византийская „Эклога законов“ в русской письменной традиции. Исследование, издание текстов и комментарии*. Санкт-Петербург, 2011 [Shchapov, Ia. N. *Vizantiĭskaia „Ekloga zakonov“ v russkoĭ pis'mennoĭ traditsii. Issledovanie, izdanie tekstov i kommentarii*. Sankt-Peterburg, 2011].
- Angelini 2014 A n g e l i n i, P. *Byzantine Law Among the Slav Populations: A Comparative Perspective*. – In: Cyril and Methodius: Byzantium and the World of the Slavs. Thessaloniki, 28–30 November 2013. Thessaloniki, 2014, p. 414–424.
- Boeck 2015 B o e c k, E. N. *Imagining the Byzantine Past. The Perception of History in the Illuminated Manuscripts of Skylitzes and Manasses*. Cambridge, 2015.
- Burgmann 1983 B u r g m a n n, L. *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V.* Hrsg. von L. Burgmann (= Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Bd. 10). Frankfurt am Main, 1983.
- Burgmann, Ščapov 2011 B u r g m a n n, L., J. Š č a p o v. *Die Slavische Ecloga* (= Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Bd. 23). Frankfurt a. Main, 2011.
- Chitwood 2012 C h i t w o o d, Z. *Byzantine legal culture under the Macedonian dynasty 867–1056. A dissertation presented to the Faculty of Princeton University in candidacy for the degree of doctor of philosophy*. Princeton, 2012 (<http://arks.princeton.edu>, посетен на 20.05.2021).
- Dagron 1994 D a g r o n, G. *Lawful Society and Legitimate Power. Ἐννομος πολιτεία ἔννομος ἀρχή* [Ennomos politeia ennomos archē]. – In: *Law and Society in Byzantium: Ninth–Twelfth Centuries*. A. Laiou, D. Simon (eds.). Washington, 1994, p. 27–52.

- Famerie 1999 F a m e r i e, E. *La transposition de quaestor en grec.* – *L'Antiquité Classique*, 68 (1999), p. 211–225.
- Freshfield 1928 F r e s h f i e l d, E. H. *A Manual of Eastern Roman Law. The Procheiros nomos.* Published by the Emperor Basil I at Constantinople between 867 and 879. Cambridge, 1928.
- Laiou, Simon 1994 L a i o u, A. E., D. S i m o n (eds). *Law and Society in Byzantium. Ninth-Twelfth Centuries.* Washington, D.C., 1994.
- LS 1996 *A Greek-English Lexicon.* Compiled by H. G. Liddell and R. Scott, with revised supplement. Oxford, 1996.
- Naydenova 2014 N a y d e n o v a, D. *Cyrillo-Methodian Legal Heritage and Political Ideology in the Medieval Slavic States.* – *Papers of BAS*, 1 (2014), № 1, p. 3–16.
- Rognoni 2021 R o g n o n i, C. *Texts and Juridical Practice in Byzantine Italy.* – In: *A Companion to Byzantine Italy.* Vol. 8 of Brill's Companion to the Byzantine World. Ed. S. Cosentino. Brill, 2021.
- Schminck 1986 S c h m i n c k, A. *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern.* Hrsg. D. Simon (= Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Bd. 13). Frankfurt am Main, 1986.
- Schminck 2005 S c h m i n c k, A. *Leges ou nomoi? Le choix des princes slaves à l'époque de Photius et les débuts de l'Ανακάθαρσις τῶν παλαιῶν νόμων [Anakatharsis tōn palaiōn nomōn].* – In: *The Eastern Roman Empire and the Birth of the Idea of State in Europe.* Eds. S. Flogatis and A. Pantelis (= *European Public Law. Series 80*). London, 2005, p. 309–316.
- Schminck 2015: S c h m i n c k, A. *Die Titelrubriken der Ecloga, der Eusage und des Prochiron.* – *Annali del Seminario Giuridico del Università degli studi di Palermo*, 58 (2015), p. 275–290.
- SJS Slovník jazyka staroslověnského. 1–4. Praha, 1958–1997 <http://gorazd.org/gulliver> [25.04.2021].
- Troianos 2012 T r o i a n o s, Sp. *Byzantine Canon Law to 1100.* – In: *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500.* Eds. W. Hartmann, K. Pennington. Washington, 2012, p. 115–169.
- Vašica 1971 V a š i c a, J. *Законъ судnyi ljudьmъ.* – In: *Magnae Moraviae Fontes Historici. 4. Leges textus iuridici supplementa.* Brno, 1971, p. 178–198.
- Zepos 1962 Z e p o s, I., P. Z e p o s. *Jus Graecoromanum.* Vol. 2. *Leges imperatorum Isaurorum et Macedonum.* Ed. altera. Aalen, 1962 (reprint from Athen, 1931).
- Žužek 1964 Ž u ž e k, I. *Kormčaja Kniga. Studies on the Chief Code of Russian Canon Law* (= *Orientalia Christiana Analecta.* T. 168). Roma, 1964.

(Summary)

Based on the Y. N. Shchapov's critical edition of the complete Slavonic translation of the *Ecloga*, and the L. Burgmann's edition of the Greek original, the article aims at analyzing some linguistic data from the Preamble to the *Ecloga*. The author attempts to answer the question what factors determine its popularity in the 9th–10th period of the written legal culture among Slavs, provided that the Byzantine *Ecloga* was the work of the iconoclastic emperors. Similarities for its application in the peripheral areas and outside territories of the Empire, where compilations appeared, are considered. The plausible hypothesis of Old Bulgarian translation from tsar Symeon's epoch (896–927) is not coincidental but largely due to its crediting with the basic ideological concepts for the dependence between God's power, the earthly ruler and the law, developed in the Preamble. Therefore it is considered to be a political treatise. Lexical data confirm this: presence of composita revealing the all-encompassing moral essence of Christian notions of good, justice and statehood; institutional and administrative terms; biblical quotations (10 from the Old and 4 from the New Testament). The program character of the Preamble justifies the perception of the *Ecloga* not only as a legal text, but as an ideological platform of power and new Christian legal-ethical system. Basic concepts of legal language reveal the cultural implication of law.

Keywords: the Preamble to the *Ecloga*; Slavonic legal translations; legal language.

*Mariyana Tsibranska-Kostova,
Institute for Bulgarian Language –
Bulgarian Academy of Sciences*